

ZADANIA PIEŁĘGNIARKI I HIGIENISTKI SZKOLNEJ

Pielęgniarka lub higienistka szkolna jest w Polsce, od 10 lat, w większości szkół, jedynym fachowym pracownikiem z przygotowaniem medycznym. Jej zadania określają odpowiednie przepisy prawne i są one zależne od przyjętego systemu profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami.

1. Założenia profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami.

W 2002 r. podjęto w Polsce prace nad reaktywowaniem profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami (*Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu: Założenia do systemu „Profilaktyczna opieka zdrowotna nad dziećmi i młodzieżą w środowisku nauczania i wychowania. Warszawa, wrzesień 2002).*

1.1. Koncepcja.

Zdrowie uczniów zależy od wielu czynników poza medycznych, w tym w największym stopniu od statusu ekonomiczno-społecznego rodzin, wsparcia społecznego, środowiska fizycznego i społecznego szkoły. Szkolna służba zdrowia tylko w niewielkim stopniu może wpływać na stan zdrowia populacji szkolnej. Uznano zatem, że w ochronie i promocji zdrowia uczniów powinni uczestniczyć:

- **Rodzice**, którzy ponoszą prawną i moralną odpowiedzialność za zdrowie swoich dzieci. Bez ich udziału i wsparcia uczeń ma trudności w przestrzeganiu zaleceń lekarza lub pielęgniarki, ma ograniczone możliwości np. zmiany sposobu żywienia, warunków życia i pracy w domu. Uczeń młodszy nie jest w stanie udzielić lekarzowi i pielęgniarce wiarygodnych informacji o swoim stanie zdrowia, przebytych chorobach, leczeniu itd. Trudno zgodzić się z często wysuwany argument, że rodzice są zbyt zajęci, aby zgłaszać się ze swym dzieckiem na badania profilaktyczne, szczepienia itd. i należy ich w tym wyręczać;
- **Sam uczeń**, który w procesie wychowania, w tym także w kontaktach z lekarzami i pielęgniarkami, przygotowuje się do przejmowania odpowiedzialności za swoje zdrowie i do roli współtwórcy swego zdrowia oraz aktywnego pacjenta - odbiorcy świadczeń zdrowotnych;
- **Szkoła**, która nakłada na uczniów obowiązek (przymus) uczęszczania do szkoły od 7 do 18 roku życia, powinna być odpowiedzialna za stworzenie uczniom środowiska fizycznego i społecznego, które sprzyja ich zdrowiu oraz umożliwiać uczniom edukację zdrowotną;
- **Pracownicy służby zdrowia**, którzy powinni zapewnić uczniom podstawowe świadczenia zdrowotne (profilaktyczne i lecznicze), uczestniczyć w ich edukacji zdrowotnej oraz wspierać uczniów, ich rodziców i szkołę w rozwiązywaniu ich problemów zdrowotnych.

Koncepcja ta przeciwstawia się głęboko zakorzenionym w społeczeństwie polskim stereotypom (mitom), że za zdrowie odpowiedzialna jest służba zdrowia i że tradycyjne badania lekarskie, powtarzane z dużą częstotliwością, mają bezpośredni wpływ, na poprawę zdrowia populacji szkolnej.

1.2. Cele i główne kierunki działań.

Profilaktyczna opieka zdrowotna nad uczniami ma na celu wspieranie rozwoju i edukacji dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, współdziałanie na rzecz ochrony i doskonalenia zdrowia uczniów.

Zgodnie z nazwą istotą tej opieki są **medyczne** działania profilaktyczne (prewencyjne) w stosunku do uczniów i ich rodziców oraz środowiska szkolnego, w tym:

- **profilaktyka pierwotna (pierwszorzędowa)** - ukierunkowana na wszystkich uczniów (np. szczepienia ochronne, edukacja zdrowotna) oraz szkołę i rodzinę (zachęcanie do zapewniania dzieciom i młodzieży odpowiednich warunków życia i nauki);
- **profilaktyka wtórna (drugorzędowa)** - dotycząca uczniów ze zwiększonym ryzykiem rozwoju zaburzeń i obejmująca wczesne wykrywanie ich objawów (testy przesiewowe, profilaktyczne badania lekarskie) oraz działania naprawcze;
- **profilaktyka trzeciorzędowa** - poradnictwo czynne dotyczące uczniów z problemami zdrowotnymi, społecznymi i szkolnym, przewlekle chorych i niepełnosprawnych, którego celem jest zapobieganie dalszym, niepomyślnym skutkom tych zaburzeń.

W założeniach do systemu zapisano także udział pielęgniarki w planowaniu, realizacji i ewaluacji edukacji zdrowotnej w szkole i tworzeniu szkoły promującej zdrowie. Przyjęto także, że profilaktyczna opieka zdrowotna nad uczniami powinna być powiązana z programami profilaktyki i promocji zdrowia w szkole oraz realizowana w ścisłej współpracy z pracownikami szkoły i rodzicami uczniów. Takie szerokie podejście do rozwiązywania problemów zdrowotnych uczniów zakłada Światowa Organizacja Zdrowia, która wymienia osiem elementów programu promocji zdrowia w szkole:

- edukacja zdrowotna,
- wychowanie fizyczne i rekreacja,
- profilaktyczna opieka zdrowotna nad uczniami, posiłki szkolne,
- działania w zakresie promocji zdrowia w odniesieniu do pracowników szkoły,
- poradnictwo i pomoc psychologiczna,
- sprzyjające zdrowiu środowisko fizyczne i społeczne szkoły,
- współpraca z rodzicami i społecznością lokalną.

1.3. Organizacja.

Profilaktyczna opieka zdrowotna nad uczniami: Podjęto decyzję o finansowaniu tej opieki w ramach ubezpieczenia w Narodowym Funduszu Zdrowia.

Sprawowana jest ona przez:

- **pielęgniarkę lub higienistkę szkolną** w gabinecie profilaktyki" Decyzją Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministerstwa Zdrowia dotychczasową nazwę miejsca pracy pielęgniarki w szkole „gabinet medyczny" zamieniono na „gabinet profilaktyki" lub „gabinet profilaktyczny" w szkole. Pełni ona obecnie główną rolę w profilaktycznej opiece zdrowotnej nad uczniami. Pracuje w szkole samodzielnie i w większości szkół jest jedynym pracownikiem z przygotowaniem medycznym. Powinna być *rzecznikiem zdrowia* w szkole, *doradcą i konsultantem medycznym* dyrektora szkoły i nauczycieli oraz uczniów i ich rodziców.

- **lekarza podstawowej opieki zdrowotnej** (specjalistę medycyny rodzinnej lub pediatrii albo medycyny ogólnej) w zakładzie opieki zdrowotnej lub innym miejscu praktyki zawodowej lekarza. Sprawuje on opiekę nad uczniami, którzy znajdują się na jego liście aktywnej. Za powierzeniem temu lekarzowi profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami i rezygnacją z odrębnego stanowiska lekarza szkolnego przemawiają następujące argumenty:

- ciągłość opieki nad dzieckiem - ten sam lekarz sprawuje opiekę w „zdrowiu" i w „chorobie",
- przestrzeganie prawa rodziców do wyboru lekarza, który sprawuje opiekę nad ich dzieckiem,
- dostępność pełnej dokumentacji medycznej,
- postrzeganie rozwoju i zdrowia dziecka w kontekście jego sytuacji rodzinnej,
- badanie ucznia w obecności rodziców (opiekunów), co umożliwia zebranie pełnego
- wywiadu i przekazanie rodzicom porad i zaleceń lekarskich,
- możliwość edukacji zdrowotnej rodziców,
- tworzenie dla młodzieży wzorców troski rodziców o zdrowie swoich dzieci (w społeczeństwie polskim powszechny jest stereotyp, że za zdrowie dzieci odpowiada służba zdrowia, a rodzice są zbyt zajęci, aby zgłaszać się z dzieckiem na badania profilaktyczne),
- uniknięcie dublowania kosztów opieki nad dzieckiem sprawowanej przez dwóch lekarzy - w szkole i w zakładzie opieki zdrowotnej (doświadczenia wskazują na brak
- przepływu informacji między tymi lekarzami).

1.4. Liczba uczniów na jedną pielęgniarkę lub higienistkę szkolną.

Przewiduje się, że w szkołach ogólnodostępnych na jedną pielęgniarkę lub higienistkę szkolną powinno przypadać 800 uczniów. Liczba ta powinna być mniejsza (700 uczniów) w zasadniczych szkołach zawodowych oraz technikach prowadzących naukę w warsztatach. Należy ją zmniejszyć o 20-30% w przypadku sprawowania przez pielęgniarkę opieki w więcej niż 3, oddalonych od siebie, szkołach.

W szkołach specjalnych liczba uczniów na jedną pielęgniarkę lub higienistkę szkolną zależy od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczniów, waha się od 30 do 150 uczniów i powinna być ustalana indywidualnie, w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczniów. W szkołach: integracyjnych, z klasami integracyjnymi, włączających uczniów niepełnosprawnych oraz w zespołach integracyjnych liczbę tę wylicza się za pomocą ustalonego wskaźnika, również w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczniów

2. Zadania pielęgniarki lub higienistki szkolnej.

Obecnie trwają prace nad standardami profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami, sprawowanej przez pielęgniarkę lub higienistkę szkolną (***Instytut Matki i Dziecka: Standardy w profilaktycznej opiece zdrowotnej nad uczniami sprawowanej przez pielęgniarkę lub higienistkę szkolną oraz lekarza podstawowej opieki zdrowotnej. Warszawa listopad 2002. Projekt, w końcowej fazie uzgodnień.***

Przewiduje się dziesięć standardów postępowania. Każdy z tych standardów zawiera szczegółowe komponenty lub algorytmy postępowania. W tabeli 4 wymieniono te standardy oraz wskazano na konkretne obszary współpracy i oczekiwania pielęgniarki wobec pracowników szkoły.

**Standardy postępowania w profilaktycznej opiece zdrowotnej nad uczniami,
sprawowanej przez pielęgniarkę lub higienistkę szkolną i wspieranie ich realizacji przez
dyrekcję szkoły i nauczycieli.**

Standard postępowania	Sposób, w jaki dyrekcja szkoły i nauczyciele mogą wspierać realizację standardu
<p>Przestrzeganie prawa ucznia do informacji, prywatności, intymności i poszanowania godności osobistej oraz zachowania tajemnicy zgodnie z prawami pacjenta.</p>	<p>Zapewnienie warunków pracy pielęgniarki umożliwiających zachowanie intymności, prywatności i bezpieczeństwa uczniom oraz zabezpieczenia ich dokumentacji medycznej.</p> <p>Umożliwienie przeprowadzenia badań uczniów pojedynczo lub w małych grupach.</p> <p>Zrozumienie, że informacja o stanie zdrowia uczniów może być przekazana pracownikom szkoły tylko za zgodą rodziców (opiekunów) opiekunów, a u uczniów pełnoletnich za ich zgodą.</p>
<p>Przeprowadzanie testów przesiewowych u uczniów i kierowanie postępowaniem poprzemiesiewowym u uczniów z dodatnim wynikiem testu</p>	<p>Pomoc w:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sprawnej organizacji zaplanowanych testów, - przekazaniu rodzicom wyników testów i skierowań na badania diagnostyczne u uczniów z dodatnim ich wynikiem, - uzyskaniu od uczniów i rodziców wyników badań diagnostycznych.
<p>Przygotowanie profilaktycznych badań lekarskich oraz analiza, wykorzystanie ich wyników.</p>	<p>Pomoc w:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przekazaniu rodzicom uczniów tych klas informacji o celu i organizacji badania, - uzyskaniu ww. formularza po zakończeniu badań lekarskich
<p>Wykonywanie obowiązkowych szczepień</p>	<p>Pomoc w:</p>

ochronnych.	<p>- przekazywaniu rodzicom formularzy „Informacja o szczepieniu ochronnym” i zbieraniu wypełnionych formularzy,</p> <p>- w organizacji szczepień w zaplanowanych terminach.</p>
Prowadzenie u uczniów szkół podstawowych grupowej profilaktyki próchnicy zębów metodą nadzorowanego szczotkowania zębów preparatami fluorkowymi (6 razy w roku szk. co 6 tygodni).	<p>Pomoc w:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informowaniu uczniów i rodziców o celu organizacji i terminie szczotkowania, - dopilnowanie przyniesienia szczotek do zębów, - organizacji szczotkowania.
Przekazywanie informacji kwalifikacji lekarskiej do wychowania fizycznego i sportu szkolnego oraz współpraca z nauczycielami wychowania fizycznego.	<p>Stała współpraca nauczycieli wf z pielęgniarką lub higienistką szkolną.</p> <p>Przekazywanie informacji o długotrwałych (1 mieś. i dłużej) oraz częstych, krótszych zwolnieniach uczniów z lekcji wf.</p> <p>Konsultowanie z pielęgniarką wszystkich niepokojących objawów i zachowań występujących u uczniów</p>
Poradnictwo czynne dla uczniów z problemami zdrowotnymi, szkolnymi i społecznymi .	<p>Przekazywanie przez wychowawców informacji o zaobserwowanych objawach, zachowaniach tych uczniów.</p> <p>Współdziałanie pedagoga szkolnego lub wychowawcy w wywiadach środowiskowych w domu uczniów.</p> <p>Respektowanie zaleceń przekazanych przez pielęgniarkę dotyczących organizacji zajęć, miejsca siedzenia w klasie itd.</p>
Prowadzenie edukacji zdrowotnej uczniów i ich rodziców oraz uczestnictwo w szkolnych programach profilaktyki i promocji zdrowia.	Zapraszanie pielęgniarki / higienistki szkolnej do planowania, realizacji i ewaluacji edukacji zdrowotnej oraz szkolnego programu profilaktyki.

	<p>Informowanie pielęgniarki o akcjach, konkursach i innych formach działań na rzecz zdrowia.</p> <p>W szkołach promujących zdrowie zapraszanie pielęgniarki / higienistki szkolnej do pracy w szkolnym zespole promocji zdrowia.</p>
<p>Współpraca z dyrekcją szkoły i Państwową Inspekcją Sanitarną w tworzeniu w szkole środowiska nauki i pracy sprzyjającego zdrowiu uczniów i pracowników pedagogicznej.</p> <p>Analizowanie przedłożonych przez pielęgniarkę/higienistkę szkolną wniosków dotyczących warunków sanitarnych szkoły, zapobiegania urazom, promocji zdrowia psychicznego.</p>	<p>Konsultowanie z pielęgniarką / higienistką szkolną rozkładów lekcji, organizacji przerw międzylekcyjnych z punktu widzenia higieny procesu nauczania.</p> <p>Zapraszanie okresowe na posiedzenia rady pedagogicznej.</p> <p>Analizowanie przedłożonych przez pielęgniarkę/higienistkę szkolną wniosków dotyczących warunków sanitarnych szkoły, zapobiegania urazom, promocji zdrowia psychicznego.</p>
<p>Udzielanie pomocy: Konsultowanie z pielęgniarką/higienistką szkolną przedlekarskiej uczniom i wyposażenia apteczek szkolnych i zasad udzielania pracownikom szkoły pierwszej pomocy przez pracowników szkoły.</p> <p>Pomoc w powiadamianiu rodziców (opiekunów) ucznia, w przypadkach wymagających pomocy lekarskiej.</p>	<p>Udzielanie pomocy: Konsultowanie z pielęgniarką/higienistką szkolną przedlekarskiej uczniom i wyposażenia apteczek szkolnych i zasad udzielania pracownikom szkoły pierwszej pomocy przez pracowników szkoły</p> <p>Pomoc w powiadamianiu rodziców (opiekunów) ucznia, w przypadkach wymagających pomocy lekarskiej</p>